

Teks, vertaling, kommentaar en literatuurverwysings

A. NUWE-TESTAMENTIESE HIMNES

1. Die Lukaanse liedere

a. Die Magnificat

Teks: Luk 1: 46^b-55

- 46^b Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον,
47 καὶ ἠγαλλίασεν τὸ πνευμά μου
ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ σωτηρί μου,
48 ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν
τῆς δούλης αὐτοῦ.
Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσίν με
πᾶσαι αἱ γενεαί,
49 ὅτι ἐποίησέν μοι μεγάλα ὁ δυνατός,
καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ,
50 καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ εἰς γενεὰς καὶ γενεὰς
τοῖς φοβουμένοις αὐτόν.
51 ἐποίησεν κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ,
διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ
καρδίας αὐτῶν·
52 καθεῖλεν δυνάστας ἀπὸ θρόνων
καὶ ὕψωσεν ταπεινοὺς,
53 πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν
καὶ πλουτοῦντας ἐξάπέστειλεν κενούς.
54 ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ,
μνησθῆναι ἐλέους,
55 καθὼς ἐλάλησεν πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν,
τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ
εἰς τὸν αἰῶνα.

b. Die Benedictus

Teks: Luk 1: 68-79

- 68 Εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ,
ὅτι ἐπεσκέψατο καὶ ἐποίησεν λύτρωσιν
τῷ λαῷ αὐτοῦ,
69 καὶ ἤγειρεν κέρας σωτηρίας ἡμῖν
ἐν οἴκῳ Δαυὶδ παιδὸς αὐτοῦ,
70 καθὼς ἐλάλησεν διὰ στόματος τῶν ἁγίων
ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ,
71 σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν καὶ ἐκ χειρὸς
πάντων τῶν μισούντων ἡμᾶς,
72 ποιῆσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν
καὶ μνησθῆναι διαθήκης ἁγίας αὐτοῦ,
73 ὄρκου ὃν ὤμοσεν πρὸς Ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν,
τοῦ δοῦναι ἡμῖν 74 ἀφ' ὧν ἐκ χειρὸς
ἐχθρῶν ῥυσθέντας
λατρεύειν αὐτῷ 75 ἐν ὁσιότητι
καὶ δικαιοσύνῃ
ἐνώπιον αὐτοῦ πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν.
76 Καὶ σὺ δέ, παιδίον, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ·
προπορεύσῃ γὰρ ἐνώπιον κυρίου
ἐτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ,
77 τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ
ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν,
78 διὰ σπλάγχνα ἐλέους θεοῦ ἡμῶν,
ἐν οἷς ἐπισκέπεται ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους,
79 ἐπιφάνει τοῖς ἐν σκότει
καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένους,
τοῦ κατευθῆναι τοὺς πόδας ἡμῶν
εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

c. Die Nunc Dimittis

Teks: Luk 2: 29-32

- 29 Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα,
κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ·
- 30 ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου.
- 31 ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν,
- 32 φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν
καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ.

KOMMENTAAR

INLEIDING

Daar is verskillende dele van Lukas 1-2 wat poëtiese kenmerke vertoon. Bo en behalwe die drie bekende 'liedere', die *Magnificat* (Luk 1: 47-55), die *Benedictus* (Luk 1: 68-79) en die *Nunc Dimittis* (Luk 2: 29-32), kan die aankondigings van die engel aan Sagaria (Luk 1: 13 vv), aan Maria (Luk 1: 28 vv), aan die skaapwagters (Luk 2: 10 vv), aan Maria (Luk 1: 42 vv) asook Simeon se profesie (Luk 2: 34 vv) hierby gereken word. Die enigste ander poëtiese gedeelte wat egter as 'n 'lied' beskou sou kon word, is die sogenaamde *Gloria in Excelsis* in Lukas 2: 14. Anders as die drie 'liedere' wat hierbo genoem is, is die Gloria 'n baie kort lofuiting en verheerliking van God en sal dit derhalwe nie hieronder as 'lied' behandel word nie. Wanneer ons in hierdie hoofstuk van 'lied' praat, bedoel ons daarmee die drie genoemde gedeeltes in Lukas se Evangelie wat in liriese vorm geskryf is en soos sommige van die Ou-Testamentiese Psalms as lofliedere beskou kan word (vgl Farris 1985: 11 vv).

Die benaminge *Magnificat*, *Benedictus* en *Nunc Dimittis* het ontstaan op grond van die aanvangswoord(e) van die afsonderlike liedere in die Latynse vertalings van die Nuwe Testament. Hierdie benaminge is algemeen gebruiklik in verskillende kerklike tradisies.

Die feit dat die liedere met gemak uit hulle huidige kontekste verwyder kan word sonder om groot steurings aan die gang van die verhaal te bring, het die vraag laat ontstaan waar hulle vandaan kom en in watter taal hulle oorspronklik geskryf is. Daar bestaan weinig rede om te dink dat die liedere spontaan deur Maria, Sagaria en Simeon gedig en later deur Lukas in sy verhaal oor die kindheid van Jesus opgeneem is. Daar moet eerder gedink word aan die moontlikheid dat Lukas die liedere

in die mond van die karakters gelê het soos wat hy met die toesprake in sy Evangelie en in Handeling gemaak het. Of hy die liedere self gedig het, is nog 'n ander vraag. Die antwoord hierop is omstrede. Hy kon immers ook bestaande liedere verwerk en aangepas het met die oog op sy verhaal. Veral in die geval van die *Magnificat* en die *Benedictus* is daar sterk aanduiding daarvan dat Lukas bestaande liedere verwerk het. In die geval van die *Magnificat* is dit veral vers 48 wat die lied by sy huidige konteks laat aansluit. Die res van die gegewens het nie spesifiek met die huidige verhaalkonteks te make nie. By die *Benedictus* is dit veral die breuk wat aan die einde van vers 75 ontstaan wat mense laat dink dat Lukas verse 76, 77 en 78 self in 'n bestaande lied ingewerk het om dit by die verhaal van Johannes te laat inpas. En omdat daar niks in die *Nunc Dimittis* voorkom wat as tipies Lukaans beskou kan word nie, word daar ook in hierdie geval geredeneer dat Lukas 'n bestaande lied gebruik het en in die mond van Simeon gelê het (vgl Brown 1977: 346 vv en Farris 1985: 14-30).

Daar bestaan verskillende teorieë oor die oorsprong van die liedere en dit is uiters moeilik om uitsluitel te gee oor die saak. Dit is baie duidelik dat daar baie sterk parallelle bestaan tussen die liedere in Lukas se Evangelie en Joodse himnes en psalms wat uit die intertestamentêre tydperk afkomstig is. Soos by Lukas is die liedere in 1 Makkabeërs, Judith, 2 Barug, 4 Esra, die Lofpsalms en Oorlogsrol van Koemraan, saamgestel uit aanhalings en sinspelinge op Ou-Testamentiese poëtiese materiaal. Daarbenewens is daar ook ooreenkoms ten opsigte van teologiese perspektief, soos Brown (1977: 349) tereg opmerk. Daar is 'n totale afhanklikheid van God wat die oorwinning gee. Dit beteken natuurlik nog nie dat die liedere oorspronklik in Hebreeus of selfs Aramees geskryf was nie omdat baie van die genoemde liedere ook in Grieks vertaal is en aan sommige slegs in Grieks bekend was. Dit blyk dan ook dat die *Magnificat* en die *Benedictus* groot ooreenkoms met die Grieks van die *Septuaginta* vertoon, groter as met die Hebreeuse Bybel. Ook hierdie waarneming help ons nie veel verder met die vraag of die liedere oorspronklik in Grieks of Hebreeus geskryf was nie. 'n Vertaler wat die *Septuaginta* goed geken het, kon immers die liedere in hierdie soort Grieks vertaal het. Maar dit is natuurlik ook moontlik dat die liedere oorspronklik in Grieks onder invloed van die *Septuaginta* geskryf kon gewees het. Wat wel vasstaan, is die feit dat daar in die liedere aanduiding is van semitiserende Grieks, of Grieks wat binne 'n tweetalige situasie gebruik is.

Winter (1954: 328-347) het 'n saak probeer uitmaak daarvoor dat die *Magnificat* en die *Benedictus* oorspronklik oorlogsliedere was wat respektiewelik na en voor die oorlog gesing was. Daar moet egter nie uit die oog verloor word nie dat Joodse Christene aangesluit het by gedagtes soos redding uit die huis van David en ver-

vulling van die beloftes aan Abraham. Dit beteken dat die liedere net sowel uit Joods-Christelike kringe afkomstig kan wees wat met uitdrukkings uit die Ou Testament terugverwys na die kragtige dade van God in die verlede. Alles in ag genome moet ons aanneem dat ons nie die oorsprong van die liedere volledig kan verklaar nie, maar dat dit waarskynlik is dat Lukas van bestaande materiaal gebruik gemaak het en dit in die mond van sy karakters gelê het om daarmee iets te vertel oor die kindheid van Jesus. Dit is hierdie vertelkarakter, die feit dat die liedere ingebed is in 'n vertelling, wat uiteindelik van belang is vir die huidige kontekste waarin hulle oorgelewer is.

Dit is veral opmerklik hoe Lukas daarin geslaag het om die liedere in sy verhaal in te bed. In die geval van die *Magnificat* gee die lied uitdrukking aan die seën wat daar oor Maria uitgespreek word deur Elisabet wat vol van die Heilige Gees is (vgl veral 1: 41-42). Hierdie motief word in die lied self weer opgeneem in vers 48 met die gevolg dat die lied direk by die voorafgaande vertelling aansluit. Dieselfde gebeur by die *Benedictus* waar Sagaria vol van die Heilige Gees 'n profesie in die vorm van 'n lied oor die Messias en Johannes die Doper uitspreek. Beide Maria en Johannes word geprys as gevolg van hulle voorbereidende rol in die koms van Jesus. Aan Simeon word daar beloof dat hy nie sal sterf voordat hy die gesalfde van die Here gesien het nie. Toe hierdie belofte aan hom vervul word, neem hy die kind in sy arms en besing die lof van God met die *Nunc Dimittis*.

DIE MAGNIFICAT: LUKAS 1: 46^b-55

Agtergrond

Daar is reeds hierbo opgemerk dat die *Magnificat* waarskynlik van Joods-Christelike afkoms is en dat Lukas die lied in Maria se mond geplaas het. Een van die belangrikste redes wat hiervoor aangevoer word, is die feit dat die *Magnificat* maklik uit die huidige konteks verwyder sou kon word sonder om die gang van die verhaal te steur. Veral die plasing daarvan in die verhaal van die kindheid van Jesus is opvallend. Lukas vertel (vgl Luk 1: 40) dat Maria toe sy by die huis van Sagaria aangekom het, vir Elisabet gegroet het. Wat sy gesê het, word nie op daardie stadium van die verhaal vertel nie. Eers later in die verhaal word dit wat Maria gesê het, in die vorm van 'n lied in Maria se mond geplaas. 'n Mens sou selfs die woorde in vers 46, 'En Maria het gesê', kon vervang met 'En Elisabet het gesê', en die vertelling sou nog steeds sinvol wees. Dat dit nie alleen 'n hipotetiese moontlikheid is nie, word bevestig deur die feit dat die lied in die Oud-Latynse vertalings op die naam van Elisabet staan. Hierdie teksvariant het 'n interessante geskiedenis in die

interpretasie van die *Magnificat* (vgl Benko 1967: 263-275). Daar word geredeneer dat die oorspronklike teks eenvoudig gelees het: 'En sy het gesê'. Omdat dit dubbelsinnig was, is 'sy' uiteindelik met 'Maria' of 'Elisabet' vervang.

Die saak word nog interessanter wanneer daar gevra word waarna 'diensmaagd' in vers 48 verwys. Daar is byvoorbeeld geredeneer dat 'diensmaagd' oorspronklik na 'Israel' sou verwys het (Winter 1954-55: 341). Indien dit die geval sou gewees het, het die lied tog kennelik 'n totaal ander betekenis gehad as wanneer dit na hetsy Maria of Elisabet verwys. As 'n mens na die inhoud van die lied kyk, is dit duidelik dat 'diensmaagd' ewe sinvol na Elisabet kan verwys. Die 'geringheid' van vers 48 is van toepassing op Elisabet se onvrugbaarheid. Dieselfde geld van die groot dinge wat God aan sy diensmaagd bewys het en daarbenewens word die interpretasie ondersteun deur die teksvariant in die Oud-Latynse vertaling.

Sommige uitleggers beweer verder dat vers 48 nie oorspronklik deel van die lied was nie en dat Lukas die 'my' in vers 49 bygevoeg het. Dit is voor die hand liggend dat die woord 'my' in '... omdat Hy na sy dienaars in haar geringheid omgesien het. Want kyk, van nou af sal elke nuwe geslag my gelukkig noem ...', en '... omdat Hy wat magtig is, groot dinge aan my gedoen het ...' 'n besondere betekenis aan die lied gee. Binne die verband waarin Lukas die lied weergee, veroorsaak die woord juis dat die lied 'n lied van Maria, die diensmaagd van die Here word. As 'n mens die woord sou weglaat, is die *Magnificat* 'n lied van 'n individu of 'n groep waarvan die omstandighede allermins dié van Maria in die vertelling van Lukas hoef te wees.

Daar kan weinig twyfel daaroor wees dat die verband waarin die lied voorkom, die doel waarvoor dit geskryf is, die inhoud van die lied en die verwysingsraamwerk waarbinne dit gelees word, implikasies het vir die interpretasie daarvan. Daar bestaan myns insiens nie genoegsame rede om te glo dat die lied oorspronklik aan Elisabet toegedig is nie. Uitleggers word al te dikwels beïnvloed deur die teksvariant en dan word die lied òf in die mond van Elisabet geplaas òf daar word met die voor-geskiedenis van die lied gewerk. Vir die doel van hierdie uitleg hou ons by die tekslesings waarin die lied aan Maria toegedig word.

Soos die ander liedere wat ons hieronder gaan behandel, is die *Magnificat* 'n vertelde lied. Die lied vorm met ander woorde, soos die toesprake van Jesus, deel van Lukas se verhaal oor Jesus. Dit is in die eerste instansie in die kindheids-geskiedenis ingebed. Die eerste deel van die lied wat 'n persoonlike strekking het waarin Maria God prys omdat Hy haar, die nederige diensmaagd, raakgesien het, verbind die inhoud van die lied met die onmiddellike konteks waarin dit voorkom. In die tweede deel daarenteen, verander die persoonlike lofrede in 'n eskatologiese danklied. In die verlede tyd word daar melding gemaak van die sosiale strukture wat Hy verander het met sy mag. Die trotse mense het Hy in die stof laat byt, mag-

hebbers het Hy van hulle trone afgeruk, geringe mense verhoog, armes met goeie gawes oorlaai en rykes met leë hande weggestuur. As gevolg hiervan moet die lied in sy Lukaanse konteks nie alleen vanuit die begin van die Evangelie bekyk word nie maar teen die agtergrond van die hele Evangelie.

Ten spyte daarvan dat die lied uit die huidige konteks verwyder kan word, het Lukas dit sodanig in sy verhaal ingewerk dat dit in verskillende opsigte vooruitskouinge gee wat hy later in die verhaal uitbou. Een hiervan is byvoorbeeld die kwessie van 'redding' en by name die redding van Israel wat die drie liedere met mekaar in verband stel maar ook 'n vooruitskou gee op 'n tema wat in die Evangelie en die Handeling 'n rol speel. Daarom staan hierdie lied binne die raamwerk van Lukas se vertelling oor Jesus en wat sy koms, sterwe en opstanding vir Lukas beteken het. Sowel haar persoonlike dank asook die eskatologiese heil wat sy besing, het te doen met hierdie Jesus wat sy verwag.

Struktuur

Soos die Ou-Testamentiese liedere is die *Magnificat* 'n loflied wat uit die volgende dele bestaan: 1. 'n inleiding, 2. 'n liggaam en 3. 'n slot (vgl Ps 8, 19, 29, 33, 100, 103, 104). In die inleiding word God geprys (Luk 1: 46-47). Daarna volg daar twee stansas (Luk 1: 48-50 en 51-53) waarin redes aangevoer word waarom God geprys word, en 'n slot (Luk 1: 54-55) waarin die voorafgaande saamgevat word in terme van wat God aan Israel gedoen het en aan hulle belofte het. Die lied word gestruktureer deur parallelisme (vgl verse 46 en 47), woordgebruik (vgl bv 'groot', 'kragtig', 'magtige', 'geringe' ens), kontrastekening en ritme waardeur 'n netwerk van betekenis geskep is. Met die eerste oogopslag lyk die 'geringheid' van vers 48 heel onskuldig. Dit is egter opmerklik hoe dit reliëf kry wanneer die geringheid van die diensmaagd in kontras gestel word met Hom wat magtig is en groot dinge verrig het. Daardeur word die onbelangrikheid van die diensmeisie saam met die grootheid van God in fokus gebring en word die wonder wat met haar gebeur, tegelyk beklemtoon. Later in vers 52 kom die geringheid weer aan die orde wanneer die wat gering is, met die heersers gekontrasteer word. Sodoende ontstaan daar 'n hele interaksie van tematiek wat in 'n netwerk verweef is (vgl Tannehill 1974: 266 vv).

Interpretasie

Die *Magnificat* is 'n uiting van lof oor die vervulling van die belofte wat in Lukas 1: 30-33 deur die engel aan Maria gemaak is:

Moenie bang wees nie, Maria, want God bewys genade aan jou. Jy sal swanger word en 'n seun in die wêreld bring, en jy

moet Hom die naam Jesus gee. Hy sal groot wees en die Seun van die Allerhoogste genoem word. Die Here God sal Hom die troon van sy voorvader Dawid gee, en Hy sal as koning oor die nageslag van Jakob heers tot in ewigheid. Aan sy koningskap sal daar geen einde wees nie (NAV).

Jesus se geboorte, sterwe en opstanding bring 'n totale ommekeer. Deur 'n kragtige daad van God word die rolle omgekeer en word die troon van Dawid in ere herstel. Vernedering word verhoging en armoede word rykdom.

Dit is verder 'n lofuiting oor die vervulling van 'n belofte wat daar aan Abraham en sy nageslagte gemaak is (vgl Luk 1: 54-55). Sodoende word die betekenis ook afgestem op die heil wat daar in Jesus is vir Israel. Albei hierdie aspekte van belofte-vervulling en lofuiting is van belang vir die betekenis van die lied binne die Evangelie van Lukas.

As lofuiting het die lied derhalwe 'n estetiese funksie. Maar omdat dit 'n lied is wat in 'n vertelling ingebed is, dra die verhaal ook by tot die betekenis daarvan soos vervolgens sal blyk.

Die betekenis van die *Magnificat* hang onder andere saam met die tema van redding wat daar volgens Lukas deur die lewe en sterwe van Jesus teweeggebring is. Hierdie tema word deur Lukas in sy Evangelie uitgewerk en is in die *Magnificat* toegespits op Maria as vroom arm vrou deur wie daar redding gekom het in die kind wat sy verwag. 'Redding' is die tema wat die drie liedere verbind waardeur die daed van God besing word. In die *Magnificat* word God geteken as Maria se redder en dit is in die wyse waarop God voorgestel word wat haar redding en die redding wat Jesus bring, uitgespel word.

In teenstelling tot Maria word God op twee maniere in die lied voorgestel. Aan die een kant is Hy die redder en genadige God wat sy diensmeisie tegemoet kom en die beloftes wat Hy aan die vaders gedoen het, gestand doen. Aan die ander kant is Hy die sterk God wat die rolle in die maatskappy omkeer. Daar moet fyn gelet word hoe Lukas deur middel van hierdie karakterisering die doel van God met die sending van Jesus hier tipeer. Die verhaal van Lukas oor Jesus se sending en die doel van God daarmee word reeds hier in vooruitskou geneem (vgl Tannehill 1986: 29vv). Op verskillende plekke in sy Evangelie neem Lukas byvoorbeeld die tema van die omkeer van rolle op (vgl Luk 6: 20-26; 10: 21; 13: 25-30). Die dissipels word selfs gewaarsku dat God deur Jesus 'n ommekeer van rolle bewerkstellig (9: 24,46-48; 12: 1-3; 22: 24-27; vgl verder Tannehill 1986: 30v).

Ons kan die *Magnificat* 'n loflied van 'n arm vrou noem (vgl Vorster 1979). Die tema van armoede vorm die grondslag van die *Magnificat*. Soos elders in sy Evan-

gelie het Lukas hier sterk klem laat val op die armoede-motief. In die saligspreekinge word die armes, die wat honger is en vertrap is, deur Jesus gelukkig geprys (vgl Luk 6: 20-22). Hierdie mense, die veragtes in die samelewing wat fisiese ontbering moes ondergaan, vervolg is, is terselfdertyd diegene wat volgens Lukas gelukkig is in die oë van die Here. Die armes moet in die eerste instansie, in Lukas se Evangelie, as mense beskou word wat letterlik armoede beleef en in materiële nood verkeer. Ook in die *Magnificat* het ons te make met hierdie armoede-motief wat gelukkig geprys word. Die lied het 'n sosiale strekking. Deur middel van kontrastekening word die motief sterk beklemtoon: 'gering' staan teenoor 'verhewe' soos 'arm' teenoor 'ryk' en 'diensmeisie' teenoor 'magtige'. Maria is in die lied 'n verteenwoordiger van die mindergegoedes. Hulle is in haar samelewing diegene wat 'n geringe plek ingeneem het. Soos in 1: 38 word sy 'n δούλη genoem. Hierdie term wat dikwels met diensmaagd vertaal word, dui in Lukas se Evangelie op Maria se armoede. Dit is 'n term wat haar tot eer onder Christene in die vroeë kerk gestrek het, maar tot smaad in die mond van die teenstanders van die Christendom. Maria was volgens Lukas arm, 'n diensmeisie, een van die minderes (vgl Luk 2: 7-20, 24).

Daar is egter 'n aspek van Maria se armoede wat nie buite rekening gelaat behoort te word nie. Soos in die geval van die armes (*anawim*) in die Ou Testament en by Koemraan, is dit juis kenmerkend van die mense dat hulle toegewy is aan God. Daarom beteken 'arm, nederig' in die *Magnificat* ook 'vroom'. Dit is opmerklik dat die *anawim* dikwels in Grieks ook die ταπεινοί genoem word, dit wil sê die geringes of selfs vromes. Maria is in die *Magnificat* 'n verteenwoordiger van diegene wat hulle hoop radikaal op God stel, anders as die rykes wat op hulleself en hulle vermoëns vertrou. Haar geringheid staan teenoor die mag van God. Maar soos haar armoede staan die mag van die rykes ook nie los van God nie. Sy is wel gering in die oë van die mense, maar God het nie haar geringheid gering geskat nie. Hy doen magtige dinge, sy naam is heilig en Hy bewys sy guns aan almal wat Hom vrees.

Die betekenis van die lied word verder bepaal deur die perspektief waaruit die lied in die Evangelie van Lukas vertel word. Vanaf die tweede strofe word die dade van God in die aoristus vertel. Die vraag het ontstaan of die dade van God na konkrete dade vroeër in die lewe van Maria verwys en of die aoristusse op 'n ander manier verklaar moet word. Daar bestaan verskillende moontlike verklarings vir die gebruik van die aoristus in Lukas 1: 48-55. Sommige beweer dat ons die aoristusse as profetiese aoristusse moet verklaar. Maria praat met ander woorde oor die dinge wat God deur die kind wat sy verwag, in die toekoms gaan doen. 'n Ander moontlikheid is om dit as 'n verlede tyd te beskou wat deur 'n teenwoordige tyd

vertaal kan word. Die handeling beskryf in die verlede tyd wat God normaalweg doen en daarom wat Hy aan die doen is. Dit lyk egter vir my beter om die handeling vanuit die gesigspunt te bekyk waaruit Lukas sy verhaal vertel, naamlik vanuit die sterwe en die opstanding van Jesus. Lukas vertel die verhaal vanuit die gesigspunt van die daad wat God in die lewe van Christus gerealiseer het (vgl Brown 1977: 353). In die mond van Maria is dit daad wat God in haar seun gedoen het. Hierdie daad het nietemin hulle wortels in die geskiedenis van God met Israel. Dit is daad wat sosiale, politieke en etiese implikasies het. God het deur sy Seun wat Maria vermag, 'n nuwe bedeling bewerkstellig. Dit is 'n bedeling waarin die geringes in hulle vertroue op God kan staan maak omdat Hy die sosiale strukture waaraan hulle deel het, in sy hand het. Die funksie van die lied is om armes en geringes wat vroom is, te bemoedig. Die groep waaraan Maria behoort, kan op God se daad vertrou.

Die redding wat God bewerkstellig het in die koms van Jesus, het implikasies vir die geskiedenis van God met Israel volgens Lukas. Hy het Israel tegemoet gekom en sodoende sy beloftes aan die voorgeslagte vir altyd in vervulling laat gaan.

Die betekenis van die lied word geskep deur die interaksie tussen tekste en dele van tekste. Met behulp van sinspelinge op uitsprake in die Ou Testament en ander dele van sy Evangelie skep Lukas 'n netwerk van tekens wat die leser nie soseer laat vra oor konkrete gebeure in die lewe van Maria nie maar na die verhaal van Jesus in die lig van God se optrede met sy volk Israel.

DIE BENEDICTUS: LUKAS 1: 68-79

Agtergrond

Daar is reeds hierbo opgemerk dat die *Benedictus* waarskynlik 'n bestaande lied was, afkomstig uit Joods-Christelike kringe, wat Lukas in die mond van Sagaria gelê het. Hy het waarskynlik enkele redaksionele veranderinge, soos die invoeging van verse 70, 76 en 77 aangebring om die lied in sy huidige konteks oor Johannes die Doper en Jesus te laat inpas. Die voor-Lukaanse lied sou waarskynlik uit verse 68-69, 71-75 en 78-79 bestaan het (vgl Brown 1977: 381). Daar is egter ook ander (vgl verder Farris 1985: 130) wat redeneer dat die *Benedictus* uit twee afsonderlike liedere saamgestel is. Die eerste lied sou bestaan het uit verse 68-75. Dit is nie ongewoon dat 'n lied met die woorde 'al die dae van ons lewe' afsluit nie (vgl Ps 23: 6). Die tweede, wat beskou kan word as 'n *genethliakon*, of verjaardagslied, sou dan uit verse 76-79 bestaan het. Dit is nie ons taak om hier uitsluitel oor die saak te gee nie. Ons huidige belang is nie by die voor-Lukaanse lied nie maar by die lied soos dit in die Evangelie volgens Lukas oorgelewer is en hoe Lukas meerdere en mindere pre-

tekste tot die huidige teks verwerk het. Ons kan die wording van die teks derhalwe daar laat met verwysing na sekondêre literatuur vir die leser wat verder daarin geïnteresseerd is (vgl Farris 1985: 128-134). Die eerste saak waaraan ons aandag moet skenk, is die kwessie van konteks.

Soos in die geval van die *Magnificat*, sou die *Benedictus* ook uit sy huidige konteks in Lukas 1 weggelaat kon word sonder om die gang van die verhaal te versteur. Vers 80 sluit gemaklik by vers 66 aan. Ten spyte hiervan het Lukas die lied in sy huidige vorm goed ingebed in sy verhaal. Die lied word voorafgegaan deur die verhaal oor die wonderbaarlike dinge rondom die geboorte van Johannes die Doper en sy naamgewing. Dit verwys terug na wat God teweeggebring het in die koms van Jesus (verse 68-69), maar deur die verandering van tempus en inhoud in verse 76-79 sluit die gedig direk aan by die geboorte van Johannes die Doper en die dinge wat die Messias teweeg gaan bring. Terwyl die eerste deel verwys na die redding wat daar in Jesus aangebreek het, verwys veral verse 76-77 na wie Johannes sal wees en wat hy sal doen. Hierdie gedeelte is 'n antwoord op die vraag in vers 66: 'Wat sal hierdie kind dan wees?' Die verse sluit verder ook aan by die opmerking in vers 67 dat Sagaria begin profeteer het. Daarbenewens verwys die inhoud van verse 76-77 ook vooruit na wat die taak van Johannes die Doper as profeet van die Allerhoogste gaan wees in die voorbereiding van die goeie nuus van bevryding. Verse 78-79 verwys in die huidige konteks waarskynlik na die Messias (vgl 'sonsopgang' in vers 78) wat in die duisternis sal skyn en die hoorders se voete op die pad van vrede sal rig (vers 79). Daar bestaan ook 'n verband tussen die *Benedictus* en die ander twee liedere. Soos die *Magnificat* gee dit uitdrukking aan die dank van 'n ouer vir die redding wat daar deur die geboorte van die Messias aan kom is. Maar daar is ook 'n verband met die *Nunc Dimittis* daarin dat dit ook 'n lied is wat volg op die geboorte, besnydenis en die benoeming van 'n kind waardeur die kind se toekomstige rol uitgespel word. As gevolg hiervan is die lied sterk ingebed in sy huidige konteks ten opsigte van die verlede, hede en toekoms. Dit gee uitdrukking aan die lof wat Sagaria uitgespreek het toe hy sy stem herwin het, waarvan daar in vers 64 vertel word.

Struktuur

Daar bestaan geen eenstemmigheid oor hoe die lied gestruktureer moet word nie. Verskillende ingewikkelde struktureerings is al in die verlede aan die hand gedoen. Die struktureering word bemoelik deur die samegesteldheid van die inhoud en die feit dat die lied nie op grond van definitiewe uiterlike kenmerke in dele opgebreek kan word wat struktuur vertoon nie. Ten spyte hiervan is daar enkele dinge wat opmerklik is en ons kan help om 'n struktuur in die opbou aan te dui.

In die eerste plek kan die lied in twee duidelike hoofdele verdeel word op grond van tempus. In verse 68-75 staan die werkwoorde in die persoonsvorm almal in die aoristus. Na vers 75 verander die situasie. Die werkwoorde in die persoonsvorm is almal in die futurum. Dit geld ook van die werkwoord in vers 78. Ten spyte van die variante, moet hierdie lesing waarskynlik as die oorspronklike beskou word. Op grond hiervan val die lied in twee duidelike dele uiteen.

Die eerste hoofdeel word verder gekenmerk deur die aanhef en afsluiting daarvan. Die lied begin met 'n monokolon wat as aanhef dien. 'Kom ons prys die Here die God van Israel' (vers 68a). Hierdie aanhef word gevolg deur kola wat die redes aangee waarom God geprys moet word (vgl 68b, 69). Daarna word dit uitgebrei met dinge wat God deur die profete beloof het, sy verbond en eed aan Abraham (verse 70-75). Dit word afgesluit met die uitdrukking 'al ons dae'.

Wat inhoud betref, is dit moontlik om verse 68b-75 in twee stansas te verdeel, te wete verse 68b-72 (volgens Brown 1977: 382 egter 68b-71b) en 73-75. Op hierdie wyse word daar twee maal vertel van die beweging van die dae van God aan 'hulle' na 'ons'. Dit is egter ook moontlik om te redeneer dat die eerste hoofgedeelte van die lied naas die aanhef gestruktureer word deur verse 70 en 73. Dit sou beteken dat verse 68-69, 70-72 en 73-75 afsonderlike stansas in die opbou van die *Benedictus* vorm. Hiervolgens vloei verse 70-75 logies voort uit wat voorafgaan.

Verse 76-79 word hoofsaaklik gestruktureer deur die vraag of die hele gedeelte betrekking het op Johannes die Doper en of slegs verse 76 en 77 op hom van toepassing is. Dit is voor die hand liggend dat verse 76-77 direk met Johannes die Doper te make het. In die lig van die feit dat ἀπατολή waarskynlik 'n metafoor vir Messias is (vgl LXX Sag 3: 8; 6: 12), kan daar aangeneem word dat verse 78-79 na Jesus verwys. Dit beteken dat die hele lied gestruktureer word deur die beloftes van die Ou Testament (68-75); Johannes die Doper (verse 76-77) en 'n lofuiting oor Jesus (78-79).

Samevattend kan ons sê dat die *Benedictus* bestaan uit 'n aanhef (lofprijsing - vers 68a) waarna daar twee stansas volg wat hierdie lofprijsing motiveer deur te wys op wat God aan 'hulle' en aan 'ons' gedoen het. Verse 76-77 slaan op Johannes die Doper en wie hy gaan wees. Die lied word afgesluit met 'n stanza oor die Messias (Jesus). In sy huidige konteks is die hele lied afgestem op die lofprijsing aan die God van Israel vir wat Hy deur die geboorte van Jesus, die Messias, bewerkstellig het. Die eerste twee stansas vertel van die vervulling van die Ou-Testamentiese beloftes aan die huis van Dawid. Daarop volg 'n stanza oor Johannes die Doper en die lied word afgesluit met 'n lofprijsing oor die Messias wat die pad van vrede daarstel.

Die opbou van die lied word verder gekenmerk deur die wyse waarop die teksmateriaal tot 'n netwerk wat uit pretekste bestaan, verweef is. Wanneer die opmerkings in die kantlyn van die Nestle-Aland-uitgawe geraadpleeg word, is dit duidelik dat die lied vir die grootste gedeelte uit pretekste wat uit die Ou Testament afkomstig is, bestaan: Slegs in die geval van vers 76, kan die gedagte nie direk aan uitsprake in die Ou Testament verbind word nie. Vir die res bestaan die lied uit aanspeling op Ou-Testamentiese uitsprake. Dit blyk ook verder dat die lied in hierdie verband baie nou by die *Septuaginta* aansluit. Die patroon van die lied sowel as die inhoud daarvan is uit die Joodse beleweniswêreld afkomstig. Hierdie 'Joodse' gedagtes is egter omgedui en op die geboorte van Jesus van toepassing gemaak.

Interpretasie

Die betekenis van die *Benedictus* hang ook saam met die wyse waarop die teks verwys na die verhaal waarvan dit deel uitmaak en die interaksie met die tekste waaruit dit geskep is. Dit word byvoorbeeld duidelik uit metafore soos 'die horing van verlossing' in Lukas 1: 69 en 'lig' in vers 78 wat albei verwysing is na die Messias. Albei is uit 'n Joodse agtergrond afkomstig (vgl Brown 1977: 371 en 373) en verbind die verhaal van Jesus met die tema van redding of heil. Daarbenewens help die opbou van die lied ook om uitdrukking te gee aan die betekenis daarvan. Die opbou is afgestem op die Messias. Die eerste deel (68-75) besing die Ou-Testamentiese belofte wat in vervulling gegaan het met die koms van die Messias uit die huis van Dawid en die lied word afgesluit met 'n samevatting oor die dae van redding wat daar as gevolg van die koms van die Messias ontstaan het (78-79). Daartussen is die voorspelling oor wat van Johannes die Doper sal word.

Dit val 'n mens weer op dat die *Benedictus* nes die *Magnificat* die vervulling van die beloftes van God in die Ou Testament in die koms van die Messias beklemtoon. Daardeur word die tema van belofte-vervulling deel van die betekenisgewing in die lied. God word geprys omdat Hy dae van redding teweeggebring het vir sy volk deur die koms van die Messias. Dit is die vervulling van die belofte aan Dawid en sy huis wat deur die profete gemaak is en van 'n eed aan Abraham.

Ook in die geval van die *Benedictus* verwys die redding nie noodwendig na spesifieke konkrete gebeure nie (vgl bv vers 74) maar na die redding wat deur die koms van die Messias Jesus ontstaan het. Dit behels verskeie aspekte soos blyk uit vers 71 waar dit verlossing van die vyand is en vers 77 waar redding gekwalifiseer word deur vergifnis van sonde. In die geval van redding uit die hande van die vyand het die term betrekking op politieke vryheid wat deur die messiaanse koninkryk aangebreek het. Dit is nie konkreet uitgespel nie maar skeep ten minste by die leser die ver-

wagting dat daar deur die koms van die Messias ook vir Israel (sy volk, vers 68) konkrete politieke verlossing aan die kom is. Die eerste lesers van die Evangelie sou egter bewus gewees het van die feit dat Israel nie die redding waarvan Sagaria gepraat het, ontvang het nie en dat die verhaal van die redding van Israel in die tragiese vernietiging van Jerusalem en die verwerping van die Messias eindig. Vanuit die perspektief van Sagaria word die redding vir Israel nog as 'n konkrete moontlikheid gesien. Soos Anna het Sagaria op die verlossing van Israel gewag (Luk 2: 38). In Lukas 24: 21 word daar egter teleurstelling uitgespreek oor die feit dat Jesus nie Israel verlos het nie. Die verwagting van Sagaria realiseer derhalwe nie in die verhaal nie en daarmee word die verwagting wat aan die begin van die verhaal geskep is, tragies beeindig ten opsigte van Israel (vgl verder Tannehill 1986: 35). Die *Benedictus* kry derhalwe in die verhaal van Lukas 'n dubbele funksie. Daar word positiewe verwagtings en emosies opgewek, vreugde en hoop. Maar dit loop uit op teleurstelling en simpatie (jammerte) vir Israel wat nie die messiaanse koninkryk wou aanvaar nie.

Die oorgang van 'hulle' na 'ons' (vgl 68 en 69, 70 en 71, 72a ens) is ook betekenisvol ten opsigte van die skema belofte-vervulling. Dit trek die leser binne die geskiedenis van God se handeling in die verlede en die kulminasie daarvan met die koms van die Messias. Selfs die profesie oor Johannes is afgestem op die Messias, want hy is die een wat die pad voorberei as profeet van die Allerhoogste. Aan die ander kant sinspeel die profesie ook op die gebeure wat later in die verhaal oor Johannes die Doper vertel word (3: 1-6 en 7: 26-27).

As lied het die *Benedictus* sy eie trefkrag en hoodskap maar dit is tog sonder meer duidelik dat die betekenis daarvan direk saamhang met die verhaal waarin Lukas dit ingebed het.

DIE NUNC DIMITTIS: LUKAS 2: 29-32

Agtergrond

Die *Nunc Dimittis* kan ook soos die ander twee genoemde liedere uit die konteks van die verhaal verwyder word sonder om die vloeï van die vertelling te versteur. Verse 33-38 sou direk by vers 27 kon aansluit. Dieselfde geld egter ook van verse 34-35. Dit is verder duidelik dat die *Nunc Dimittis* wat inhoud betref, goed aansluit by die *Magnificat* en die *Benedictus* en uit dieselfde ontstaanswêreld afkomstig sou kon wees. Die inhoud van die lied dui daarop dat dit nie spesifiek van toepassing hoef te wees op die geboorte van Jesus nie. Dit kon selfs na sy kruisiging of opstanding by mense wat geglo het dat sy wederkoms spoedig sou plaasvind, tydens

die dood van 'n vroom gelowige ontstaan het (vgl Jones 1968: 48). Ten spyte hiervan is dit duidelik dat die lied baie goed in sy huidige konteks inpas, soos dit vervolgens sal blyk.

In aansluiting by die reinigingsgebruike van die Jode verskuif die toneel na Jerusalem en die tempel en word die verhaal van die kindheidsgeskiedenis van Jesus in Jerusalem voortgesit. In gehoorsaamheid aan die wet van Moses (Luk 2: 21, 22-24) word Jesus deur sy ouers na die tempel gebring om besny te word. Die vertelling sentreer rondom die optrede van Simeon en Anna toe Jesus na die tempel gebring is.

Simeon was 'n regverdige en godvresende mens wat in Jerusalem op die redding van Israel gewag het. Volgens Lukas was die Heilige Gees met hom (2: 25) en het die Heilige Gees aan hom die belofte gemaak dat hy nie sou sterf alvorens hy die Messias van die Here gesien het nie (2: 26). Anna was 'n profetes en 'n weduwee wat God dag en nag in die tempel gedien het deur te vas en te bid (2: 36-38). Wat die woorde van dank was wat Anna aan God en almal wat die verlossing van Jerusalem verwag het, gerig het nadat sy by die tempel aangekom het, word nie vertel nie (2: 38).

Die feit dat die reinigingsgebruik in ooreenstemming met die wet was en dat Simeon onder leiding van die Heilige Gees opgetree het, word sterk beklemtoon in die vertelling. Soos Sagaria vroeër in die verhaal na die geboorte van Johannes die Doper as profeet onder leiding van die Heilige Gees die *Benedictus* uitgespreek het, laat Lukas nou vir Simeon twee baie belangrike uitsprake oor Jesus maak. Die eerste hiervan staan bekend as die *Nunc Dimittis* (Luk 2: 29-32). Toe Simeon die kind Jesus in sy arms neem, het hy met die woorde van hierdie lied 'n lofprysing teenoor God uitgespreek. Die belofte wat aan Simeon oor die Messias gemaak is, gaan in vervulling en hy spreek 'n loflied oor die toekoms van die kind uit. Daardeur is die lied baie dig in die onmiddellike konteks ingewef. Lukas vertel verder dat die ouers verbaas was. Daarna het Simeon hulle geseën en aan Maria 'n profesie oor die toekoms van die kind gerig (verse 34-35). Hierdie godspraak kan nie as 'n lied beskou word nie, selfs al is dit kennelik in poëtiese vorm geskryf. Dit is 'n profesie oor die toekoms van die kind wat direk aan sy moeder gerig is omdat sy toekoms haar direk raak volgens die profesie (vgl vers 35). Die vraag ontstaan nou of Lukas ook in die geval van die *Nunc Dimittis* 'n bestaande lied gebruik het, soos hy met die *Magnificat* en die *Benedictus* gedoen het, en die lied in die verhaal van Simeon by die tempel ingewerk het. Hierdie vraag kan moeilik beantwoord word.

Struktuur

Die lied het 'n baie eenvoudige struktuur. Dit is opgebou uit drie koeplette of bikola wat bestaan uit verse 29, 30-31 en 32. Verse 29 is 'n lofprysing van vertroue in die belofte van die Here. Vers 30 motiveer die inhoud van vers 29 en hierdie motivering word in verse 31-32 uitgebrei. Vers 32 bestaan uit twee kola wat parallel en sinoniem is:

'n lig tot verligting van die nasies
en tot eer van u volk Israel (NAV).

Soos die ander twee liedere hierbo is die *Nunc Dimittis* saamgestel uit gedagtes wat uit die Ou Testament bekend is. 'Om in vrede te gaan', is 'n eufemisme vir 'om te sterf' soos blyk uit byvoorbeeld Genesis 15: 15 (vgl Gen 46: 30; Num 20: 29; Job 3: 6, 13; 2 Makk 7: 9). 'Vrede' is egter ook 'n belangrike eienskap van die messiaanse ryk (vgl Ps 72: 7; Sag 8: 12; Jes 9: 5-6) en daarom kan die versugting van Simeon ook dui op sy vreugde oor die koms van die messiaanse vrede. Die res van die lied vertoon sterk ooreenkoms met gedagtes wat uit die tweede deel van Jesaja afkomstig is. Trouens daar is sterk ooreenkoms met die *Septuaginta*-weergawe van Jesaja (vgl Luk 2: 30 met Jes 40: 5 en 52: 10 en Luk 2: 32 met Jes 42: 6; 49: 6, 9 en 46: 13). Dit beteken eenvoudig dat die digter van die lied die Ou-Testamentiese segswyse gebruik het om uitdrukking te gee aan die vervulling van die belofte aan Simeon wat een van die gelukkiges is om die messiaanse tyd te beleef.

Interpretasie

Die betekenis van die *Nunc Dimittis* hang saam met die funksie van die lied. Dit is 'n lofsang wat uiting gee aan die dank van 'n persoon wat aan die einde van sy lewe die vervulling van 'n belofte ervaar wat vir hom die hoogtepunt van sy bestaan is. Die vervulling van die belofte is vir hom genoegsame rede om in vrede te mag heengaan en dit is trouens die bede waarmee die lied begin. Soos Maria in die *Magnificat* as diensmeisie die vreugde van die koms van die Messias besing, doen Simeon dit hier as dienskneg (vgl Luk 2: 29).

Die rede vir die groot vreugde is die feit dat Simeon die redding van Israel met sy eie oë aanskou het toe hy die kindjie in sy hande geneem het. Die messiaanse vrede het aangebreek. Dit is opmerklik dat dit weer eens die tema van redding is wat die onderbou vorm van die betekenis van die lied. Hierdie redding het God voorberei in die teenwoordigheid van alle nasies maar daar is 'n verskil tussen die heidene en Israel. Die Messias is 'n openbaring vir die heidene maar vir Israel is sy koms tot verheerliking. Dit beteken dat sy koms die heidene tot insig lei oor God,

God se daad word aan hulle bekend gemaak. Maar wat Israel betref, lei dit tot die verheerliking van die volk omdat die redding uit sy midde kom (vgl Jes 46: 13). Die feit dat die gebeure in die tempel plaasvind, dui ook op die besondere waarde wat Lukas toeken aan die koms van die Messias vir die Jodedom (vgl ook Berger 1985: 36-37). Dit is tot hulle eer dat hy gekom het. Dit is nie die heerlikheid van Jesus, die Messias, wat ter sprake is nie maar die verheerliking van Israel. Ten spyte van die besondere plek wat aan Israel toegeken word in die redding, moet die universele karakter daarvan in die *Nunc Dimittis* nie misgekyk word nie.

Dit val 'n mens op dat elkeen van die liedere te make het met 'n lofuiting op grond van die vervulling van 'n belofte. Daarbenewens is die tema van redding baie sterk uitgebou in al die liedere. Lukas het vanuit verskillende hoeke hierdie tema belig en dit in die mond van drie sprekers geplaas aan die begin van sy verhaal oor die lewe en die werke van Jesus, die Messias. Die betekenis van elkeen van hierdie liedere hang saam met die interaksie wat daar bestaan tussen die konteks waarbinne hulle ingebed is en die ander tekste waarna hulle verwys. Op 'n besonder kunstige manier het Lukas daarin geslaag om hierdie liedere in sy verhaal te verwerk om sodoende 'n bepaalde visie oor Jesus aan sy lesers te kommunikeer.

Literatuurverwysings

- BENKO, S 1967. The Magnificat: A history of the controversy. *JBL* 86, 263-275.
- BERGER, K 1985. Das canticum Simeonis (Luk 2: 29-32). *NT* 27, 27-39.
- BROWN, RE 1977. *The birth of the Messiah: A commentary on the infancy narratives in Matthew and Luke*. London: Geoffrey Chapman.
- BUTH, R 1984. Hebrew poetic tenses and the Magnificat. *JSNT* 21, 67-83.
- DAVIES, JG 1964. The ascription of the Magnificat to Mary. *JThS* 15, 307-308.
- DELORME, J 1987. Le magnificat: La forme et le sens, in *La vie de la Parole: De l'Ancien au Nouveau Testament. Etudes d'exegese et d'hermeneutique bibliques offertes à Pierre GRELOT professeur à l'Institut Catholique de Paris*, 175-194, Paris: Desclee.
- FARRIS, S 1985. *The hymns of Luke's infancy narratives: Their origin, meaning and significance*. Sheffield: JSOT Press.
- GLOER, WH 1984. Homologies and hymns in the New Testament: Form, content and criteria for identification. *Perspectives in Religious Studies* 11, 115-132.
- GRGLEWICZ, F 1974-75. Die Herkunft der Hymnen des Kindheitsevangeliums des Lucas. *NTS* 21, 265-273.
- JONES, DR 1968. The background and character of the Lukan Psalms. *JThS* 19, 19-50.

- LINDHOUT, A 1987. Die lofsange van Maria, Sagaria en Simeon: 'n Eksegetiese en openbaringshistoriese studie met besondere verwysing na die teologie van die bevryding. ThD proefskrif, Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys, Potchefstroom.
- MEYNET, R 1985. Dieu donne son Nom à Jesus: Analyse rhétorique de Lc 1: 26-56 et de 1 Sam 2,1-10. *Bib.* 66, 39-72.
- SANDERS, JT 1971. *The New Testament christological hymns: Their historical background.* Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHROTTROFF, L 1978. Das Magnificat und die älteste Tradition über Jesus von Nazareth. *EvTh* 38, 298-313.
- SCHÜRMAN, H 1969. *Das Lukasevangelium*, 1. Teil. Freiburg: Herder.
- TANNEHILL, RC 1974. The Magnificat as poem. *JBL* 93, 263-275.
- TANNEHILL, RC 1986. *The narrative unity of Luke-Acts: A literary interpretation*, Vol 1. *The Gospel according to Luke.* Philadelphia: Fortress.
- VOGT, J 1969. Ecce ancilla domini: Eine Untersuchung zum sozialen Motiv des antiken Marienbildes. *VigChr* 23, 241-263.
- VORSTER, WS 1979. 'n Loflied van 'n arm vrou: Die Magnificat (Lukas 1: 46-55), in Loader, JA (red), 'n Nuwe lied vir die Here: Opstelle by die verskyning van die nuwe Afrikaanse Psalm- en Gesangboek, 13-28. Pretoria: HAUM.
- WATSON, WGE 1984. *Classical Hebrew poetry: A guide to its techniques.* Sheffield: JSOT Press.
- WINTER, P 1954. Magnificat and Benedictus: Maccabean Psalms? *BJRL* 37, 328-347.